

A KARMAZSINPIRÓK (*CARPODACUS ERYTHRINUS*) JELENLEGI STÁTUSZA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Szinai Péter

Abstract

Szinai, P.: The Current Status of the Common Rosefinch (Carpodacus erythrinus) in the Carpathian Basin

The Common Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*) has a local breeding distribution in the Carpathian Basin (Slovakia, Transylvania, Austria and Slovenia). These populations lie in the south-west of the species' European breeding range. The total population in this region is probably less than 1000 pairs. The Common Rosefinch typically occurs in Hungary from late April to early June with vagrants also occurring in late summer and autumn. The nesting of the species in Hungary is likely in the near future as records of the species are on the increase and suitable habitats exist.

Key words: Common Rosefinch, expansion, breeding biotop, Carpathian-basin

Bevezetés

A karmazsinpirók - mint költő faj - a múlt század második felében kezdődő és az 1930-as években folytatódó nyugat felé tartó kolonizációja e század második felében érte el a Kárpát-medencét. Az utóbbi évtizedekben, mint ritka vonuló-kóborló hazánkban is több alkalommal megjelent. Az európai terjeszkedés folyamatát és okait többen leírták (Bozskó, 1980, Józefik, 1960, Jung, 1983, Stjernberg, 1985). A magyarországi adatok is feldolgozásra kerültek (Bozskó, 1988, Kalivoda, 1993), ezért jelen közleményben az egész Kárpát-medencére nézve vizsgálom a faj státusát, különös tekintettel a környező országok észkelő biotópjaira.

A karmazsinpirók elterjedése Európában

A palearktikus faunaterület nagy részén előfordul. Európában a legnagyobb költő állomány Oroszországban és Finnországban él (Bozskó, 1980, Cramp & Perris, 1994). Az oroszországi állomány sok millió párra tehető, a finnországi populációt 550 000 párra becsülték (Tucker & Heath, 1992). A faj Finnország felől nyugat felé történő terjeszkedése során elérte Svédországot, Dániát és Norvégiát (Stjernberg, 1985) és megtelepedett Skóciában is (Cramp & Perris, 1994). A Skandiáviától délre terjeszkedése kétirányú volt. A Balti- és az Északi-tenger partját követve megtelepedett

Lengyelországban, Észak-Németországban, Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban (Bozkho, 1980, Cimet 1993, Cramp & Perris 1994, Hill, 1986, Tomialojc, 1976). A közép-európai kolonizáció során a Kárpát-medencén kívül Csehországban, Bajorországban, Svájcban és Bulgáriában jelent meg költő fajként (Stjernberg, 1985, Cramp & Perris, 1994).

A karmazsinpirók státusza Szlovákiában

A Kárpát-medence legnagyobb költő állománya a Felvidéken található. A Cseh és Szlovák Köztársaság állományát 850–1450 párba becsülték (Tucker & Heath, 1992), amiből a cseh állomány 270–400 pár volt (Cramp & Perris, 1994), így a szlovák populáció valószínűleg 600–1000 pár körül alakulhat. A Szlovákiáról szóló összefoglaló művek fészkelőhelyként a magas, sűrű aljnövényzetű, vízhez közeli biotópokat emelik ki, ahol a vadkomlóval (*Humulus lupulus*), ligeti szőlővel (*Vitis sylvestris*), közönséges vadszőlővel (*Parthenocissus inserta*) és egyéb liánszerűen kapaszkodó indás növényekkel borított fák és fűzbokrok is találhatóak (Ferianc, 1979, Hudec, 1983). A költés során a faj az emberi településeket sem kerüli (Hudec, 1983).

Szlovákiában első fészkelését 1959-ben Liptóújjvár környékén jegyezték fel (Turcek, 1963, Mosansky, 1963). A költés a Vág menti sűrű aljnövényzetű, fűzbokrokkal elegyes, vadkomlóval futtatott égeresben volt (Turcek, 1963). A területen fészkelő fajok közül az énekes nádi-poszátát (*Acrocephalus palustris*), a fenyőrigót (*Turdus pilaris*), és a nagy őrgébicset (*Lanius excubitor*) említik (Turcek, 1963). 1962-ben a Vág völgyében a faj újabb fészkelőhelyét találták (Mosansky, 1963).

A karmazsinpirók potenciális élőhelyeinek szisztematikus vizsgálatát Darola & Stollmann (1977) végezte el. Kutatásuk során 24 szlovákiai fészkelőhelyet tártak fel. A legnagyobb létszámú és denzitású populációkat azon geomorfológiai jellemzőjű völgyekben találták, ahol lapos völgyfenék és állandó vízfolyás is volt. Közleményükben kiemelik a vízhatás alatt álló területeken a mozaikosság és az évelő lágyszárúakból álló sűrű aljnövényzet fontosságát. A faj költőbiotópjaként megemlíti még a ruderalis gyomtársulásokat is. Az erdőirtások után kialakult, illetve ember által telepített, elsősorban a völgyfenéken és -oldalban található fiatalosokban is jelezték. Megtalálták városi parkokban, romos épületek közelében is. A túlevelűek jelentőségét csak Árva mellett emelték ki, ahol a revírtartó hímek éneklőhelyként használták a fenyők csúcsát.

A fészkelőhelyek átlagosan 600 m tengerszint feletti magasságban helyezkedtek el (250 métertől 1100 méterig). Az idézett szerzők érdekes megállapításokat tettek a karmazsinpirók és a fenyőrigó szlovákiai

expanzióját összehasonlítva, amely során arra a következtetésre jutottak, hogy a fenyőrigó terjeszkedése Délkelet-Szlovákiában erőteljesebb, Szlovákia középső részeinek déli területein pedig a karmazsinpirók expansziója a gyorsabb.

A karmazsinpirók helyzete Erdélyben

Fészkelését 1978-ban állapították meg a Maros vízgyűjtőterületén 740 m tengerszint feletti magasságban (Kohl & Sasvári, 1980). Azóta rendszeresen költ itt (Cramp & Perris, 1994), az állomány 5 és 20 pár között változik (Tucker & Heath, 1992). A dús aljnövényzet – mint Szlovákiában – itt is jellemzi a költőbiotópokat (Kohl & Sasvári, 1980).

A felvidéki és erdélyi fészkelőhely között elhelyezkedő Kárpátalján költési adatok nem ismeretesek (Potis Ludvik, *in litt.*).

A karmazsinpirók fészkelése Ausztriában

A fajt 1974 előtt tőzegmohalápokon észlelték, de az első költő párok ettől eltérő biotópon jelentek meg (Czikeli, 1976). Megtalálták víz közeli hamvaséger- (*Alnus incana*) ligetben. Felbukkant lucfenyő-telepítéssel és repcefölddel határolt nádas, csalános, erősen gyomosodó biotópokban, ahol elszórtan elhelyezkedő fűzbokrok és alacsony termetű juharok voltak (Czikeli, 1976). A költő állomány 50–100 pár között stabilizálódott (Tucker & Heath, 1992).

A karmazsinpirók költése Szlovéniában

Az első költést a Ljubljana környéki mocsarakban 1978-ban észlelték (Sere, 1980). Azóta rendszeresen fészkel, a költő állományt 30–40 párra becsülik (Tucker & Heath, 1992). A madarak a szlovákiai költőbiotópokhoz hasonlóan vizes területen költenek, a fészkeket fűzbokrokra rakják (Sere, 1980).

Magyarországi előfordulások

Az első hazai adata – 1924-es megjelenés (Horn, 1926) – felettébb bizonytalan. Az egymást követő Nomenclatorok nem is veszik bele a hazai faunakatalógusba (Schenk, 1938, Keve, 1960) és más szerzők is kétségbe vonják az adat hitelességét (Jung, 1983). A legutóbbi névjegyzék (Keve, 1984) hivatkozik rá, sőt ezt az adatot későbbi szerzők is átveszik (Bozskó 1988, Kalivoda, 1993). Tekintettel arra, hogy a faj két expansziós hulláma között (1880–1930) pontosan erről a vidékről húzódott vissza

(Józsefik, 1960), az adat igencsak kétséges. A faj tényleges felbukkanására a '70-es évek végéig kellett várni, amikor több megfigyelés is történt. Az első bizonyított előfordulás 1983-ban volt, amikor a budakeszi gyűrűző-táborban fogtak egy juvenilis példányt (Szentendrei, 1984).

Kalivoda 1993-ban gyűjtött adatait kiegészítettem a madarak ivarával, korával és az újabb megkerülésekkel csoportosítva adom közre.

1976. május 30. (ad. hím) Pécel, Mezei K.*

1976. június 6. (imm. hím) Tapolca, Szent-György-hegy, Selling G.*

1979. július 4. (ad. hím) Visegrád, Ambrus A. és Bese L.*

1983. szeptember 8. (juv.) Budakeszi, Dandl J. és Hajtó L.
(megfogva)

1984. május 18. (ad. hím) Pilisszentkereszt, Moskát Cs.*

1986. május 21. (ad. hím) Lipótfá, Stollmann A. et al.*

1986. július 13. (juv.) Pomáz, Gál L. (megfogva)*

1990. július 24. (ad. tojó), Fertőrákos, Mogyorósi és tsai. (megfogva)

1991. május 22. (ad. hím) Karcag, Kalivoda B. (megfogva)

1992. május 20. (ad. hím) Fekete-rét, Tar J.

1992. május 30. (ad. tojó és imm. hím) Fenékpusztá, Kováts L.
és Palkó S. (megfogva)

1992. május 31. (ad. hím) Hortobágy, Gál A.

1992. augusztus 8. (juv.) Fehértó, Fülöp T. és tsai. (befogva)

1993. július 8. (ad. tojó) Fenékpusztá, Palkó S. (megfogva)

1994. április 22. (ad. tojó) Rétszilas-Örspusztá, Szinai P.

1994. május 22. (ad. hím) Hortobágy, G. Gorman és Schmid A.

(Ambrus & Bese, 1980., Bozskó, 1988., Fülöp, 1993., Gál, 1986., Horváth, 1994., Kalivoda, 1993., Mezei, 1977., Moskát, 1985., Stollmann et al., 1987., Waliczky, 1993.). A *-gal jelölt adatok az MME Nomenclator Bizottság működését megelőző időszakból származnak, és azokat a bizottság visszamenőleg még nem bírálta el (Magyar Gábor pers. com.).

A 16 adatból 9 esik a tavaszi időszakra. Ezek a madarak nagy valószínűséggel észak, illetve északnyugat felé vonulók, amit a fenékpusztai dán gyűrűs madár is bizonyít. (Jelölve: 1991. 08. 09. Gudhjen, (55° 13', 14° 59') megtett távolság: 956 km. MME Gyűrűző és Vonuláskutató Szakosztály adatbankja). Tekintettel arra, hogy a nagyobb gyűrűzőtáborokból csupán kettő (Fenékpusztá, Ócsa) működik ebben az időszakban, továbbá a tojók és a nyugalmi ruhás hímek terepi felismerése sokak számára problémát okoz, feltételezhetjük, hogy a karmazsinpirók szórványos, de rendszeres tavaszi átvonuló hazánkon. A feltételezett átvonulók (szlovák, cseh, német, dán, esetleg norvég, lengyel madarak állománya együttesen sem éri el a 10 000 párt, sőt valószínűleg jóval e szám alatt marad (Cramp & Perris, 1994, Tucker & Heath, 1992), így tömeges

átvonulására a jövőben sem számíthatunk. A 6 őszi adat zömét – feltehetően Kárpát-medencében kelt – fiatalok alkotják, amikből több a csak nyár végén, ősszel működő gyűrűzőtáborokban került meg. Ősszel adult madarak nagyobb számban azért nem kerültek elő, mert ekkor a vonulás észak-kelet irányú, és csak Közép-, illetve Észak-Oroszországot elérve fordulnak délkeletnek (Bozsko, 1980), így a Kárpát-medencét elkerülik. A Közép-Európában szokásos költési időből (június második fele) (Czikeli, 1976, Sere, 1980) egyetlen adat sem származik. Mindenképpen figyelemre méltó a megjelenések szaporodása, különösen az 1992-es és az 1994-es év kiemelkedő. Az észlelések kevés kivétellel vizes területek közelében (pl. patak menti füzesek és égerligetek, mocsarak, zárt nádasok) történtek. Ha a környező országok felőli terjeszkedés lehetőségeit vizsgáljuk, legvalószínűbbnek tűnik a Felvidékről történő áttelepülés, a karmazsinpirók fészkelőhelye itt van legközelebb az országhatárhoz (Losonci-tó 250 m tsz. f. m.) (Darola & Stollmann, 1977.). Az említett szerzők fenyőrigó és karmazsinpirók terjeszkedésének összehasonlítására tett kijelentéseinek tükrében érdekes a fenyőrigó magyarországi expanziója, ami a hansági fészkelések után a Hernád és a Sajó völgyét, valamint a Felső-Tisza vonalát követve állandó költő állománya kialakulásához vezetett (Bozsko, 1992, Tömösváry, 1984).

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm meg Dr. Bozsko Szvetlánának és Dr. Magyar Gábornak tanácsait és a hazai előfordulási adatok összegyűjtésében nyújtott segítségét.

Irodalom - References

- Ambrus, A. & Bese, L. (1980): Faunisztika néhány sorban, Mad. Táj., 1. p. 30.
- Bozsko, S. J. (1980): Der Karmingimpel, Neue Brehm-Bücherei Nr. 529., Wittenberg Lutherstadt. p. 124.
- Bozsko, Sz. (1988): Karmazsinpirók. (In Haraszthy (szerk.): Magyarország madárvendégei) Natura, Budapest, p. 149-150.
- Bozsko, Sz. (1992): A magyarországi avifauna dinamizmusának felülvizsgálata. 1960-1988, A Déri Múzeum Évkönyve, 1989-1990. p. 51-73.
- Clemet, P. (1993): Finches & Sparrows. An Identification Guide, Helm, London, p. 269-271.
- Cramp S. & Perris C. M. (ed.) (1994): The Birds of Western Palearctic. Vol. VII: (Crows to Finches), p. 764-783.
- Czikeli, H. (1976): Die Ausbreitung des Karmingimpels (*Carpodacus erythrinus*) in Österreich und seinen Nachbarländern, Egretta, 19/1-2. p. 1-10.
- Darola, J. & Stollmann, A. (1977): Prispjevok k susasnej etape expanize Cervenka karminového (*Carpodacus erythrinus* Pallas, 1770) na Slovensku, Biologia, 32/2. p. 111-120.

- Ferianc, O. (1979): Vtáky Slovenska, Bratislava, Slovenska Academia Vied, p. 364-367.
- Fülöp, T. (1993): Új madárfajok a hansági faunában, Szélkiáltó, 7. p. 18.
- Gál, L. (1986): A karmazsinpirók (*Carpodacus erythrinus*) Pomázon, Mad. Táj., jan.-márc. p. 41.
- Hill, A. (1986): Die Einwanderung des Karmingimpels (*Carpodacus erythrinus*) in die Bundesrepublik Deutschland, Orn. Mitt., 38/3-4. p. 72-83.
- Horn, J. (1926): *Carpodacus erythrinus* Pall. előfordulása a Dunántúlon. Aquila, 32-33. p. 250.
- Horváth, R. (1994): A Bódva-völgyi természetvédelmi és madárvonulás-kutató tábor eredményei (1983) Mad. Táj., jan.-jún. p. 30-31.
- Hudec, K. (ed.) (1983): Fauna CSSR Ptáci II. Academia Praha, p. 1070-1077.
- Józefik, M. (1960): Modyfikacje poludniowo-zachodniej granicy zasięgu *Erythrina erythrina erythrina* (Pall.) na przestrzeni dwóch ostatnich stuleci, Acta Orn., 5. p. 307-324.
- Jung, N. (1983): Struktur und Faktoren der Expansion des Karmingimpels, *Carpodacus erythrinus*, in Europa und Kleinasien, Beitr. Vogelkd., 29/5-6. p. 249-273.
- Kalivoda, B. (1993): A karmazsinpirók (*Carpodacus erythrinus*) Magyarországon – az első alföldi előfordulása kapcsán, Aquila, 100. p. 282-285.
- Keve, A. (1960): Magyarország madarainak névjegyzéke, Madártani Intézet Budapest, p. 91.
- Keve, A. (1984): Magyarország madarainak névjegyzéke, Akad. K., Budapest, p. 100.
- Kohl, I. & Sasvári, L. (1980): Mugarul Rosu (*Carpodacus erythrinus* Pall.) in Romania. Anuarul Marmatia, 5-6. p. 115-119.
- Mezei, K. (1977): Karmazsinpirók megfigyelése, Mad. Táj., március p. 4.
- Mosansky, A. (1963): A Kárpát-medence madárfaunájának észak-európai expanzív formáiról. Aquila, 69-70. p. 173-185.
- Moskát, Cs. (1985): Adatok a Faunisztikai Adattár irattárából XI., Mad. Táj., jan.-márc. p. 53.
- Schenk, J. (1938): A történelmi Magyarország madarainak névjegyzéke, Aquila, 42-45. p. 9-70.
- Sere, D. (1980): Scarlet Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*) Breeding in Slovenia, Acrocephalus, I/júl.-szept. p. 13-16.
- Stjernberg, T. (1985): Recent Expansion of Scarlet Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*) in Europe Acta XVIII Congressus Internationalis Ornithologici, Moscow, p. 743-753.
- Stollmann, A. et al. (1987): Karmazsinpirók (*Carpodacus erythrinus*) előfordulása Somogyban. Aquila, 93-94. p. 314.
- Szentendrei, G. (1984): Budakeszi gyűrűzőtábor 1983, Mad. Táj., 3. p. 171-172.
- Tomialojc, L. (1976): Birds of Poland. A List of Species and Their Distribution, Warszawa, p. 198-199. Fish and Wildlife Service ect.
- Tömösváry, T. (1984): Fenyőrigó (In: Haraszthy (szerk.): Magyarország fészkelő madarai), Natura, Budapest, p. 163-164.

- Tucker, G. M. & Heath, M. F. (1992): The Conservation Status of European Birds, ICPB, Cambridge, Draft. p. 144.
- Turcek, F. J. (1964): A karmazsinpirók területfoglalása Szlovákiában *Aquila*, 69-70. p. 169-171.
- Waliczky, Z. (1993): Az MME Nomenclatura Bizottság jelentése az 1992. évről, *Mad. Táj.*, júl-dec. p. 49-56.

Author's address:

Szinaí Péter
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Budapest
Költő u. 21.
H-1121

The authors previously reported (Waliczky et al. 1983) the first successful nesting of a Hungarian Cirl Bunting population in Hungary. The present paper summarizes their observations between 1981 and 1995 on the nesting of this species in Hungary. The recorded population size (1-7 pairs) fluctuated markedly between different years indicating that it was dependent on influxes from southern populations. Observations on habitat choice, nest, foraging, feeding of juveniles, song, intra- and interspecific antagonistic behaviour, and wintering of Hungarian Cirl Buntings are also discussed. Besides behaviour elements detected earlier by others, the singing behaviour of a female and a previously undescribed call of the male is also reported in the paper.

Key words: areal expansion, Cirl Bunting, *Carpodacus erythrinus*, Hungary, nesting, singing behaviour

Introduction

The Cirl Bunting breeds mainly in the Mediterranean region of the Western Palearctic. Its breeding range extends into the internal part of the continent in only a few spots. Prior to 1975 the only Hungarian record of the species was a single specimen collected in the last century (Kovács, 1960). In 1975 the species was confirmed breeding in two different areas (Villány Hills and Budapest) by independent observers (see Jánossy & Jánossy, 1976). Further records were lacking, however, until Molnár detected a singing male in the foothills of the Mecsek range in 1981 (Molnár, 1981). Following up this record, the authors reported the successful nesting of several pairs in this region in the same and subsequent year (Waliczky et al. 1983). The history of this newly established population has been followed up to the present. The current paper summarises the documented breeding records of the Cirl Bunting in Hungary with reference to data previously published only in Hungarian.

Methods

After discovering a population of the species in 1981 (July 6-10) the breeding area was revisited at least once between April and August in

